

OTİSTİK ÇOCUKLARDA OYUN

*Uzm. Ülkü PIŞKIN

Oyun, yaşamın her devresinde varolan bir etkinlik olmakla birlikte, özellikle yaşamın ilk yıllarında çocuğun içinde yaşadığı dünyayı tanıması, mutluluk, kaygı, sevinç gibi duygularını ifade edebilmesi için en uygun anlatım şeklidir. Oyun içinde çocuklar keşfetmeyi, yaşamda gördükleri modelleri taklit etmeyi ve varolan becerilerini geliştirmeyi öğrenmektedirler (Rae, 1987).

Hartup (1983) yaptığı çalışmalarda, oyunun bir bebeğin yaşamının ilk yıllarında bile görüldüğünü, ancak bebeklikte ortaya çıkan oyun davranışlarının birkaç saniye gibi kısa süreli olduğunu belirtmektedir (Schopler, 1986).

Roos (1981) normal çocuklarda, ilk birkaç yılda taklide dayalı oyunlar gözlenirken yaşın ilerlemesiyle oyun davranışlarının birlikte olma, sözel iletişim kurma ve daha karmaşık oyunlar oynama şeklinde arttığını ifade etmektedir (Schopler, 1986.) Çocukların sosyal beceri kazanmalarında önemli olan iki beceriden biri oyun diğeri ise yaşlıları ile iletişim kurmadır. Yaşlılarıyla birlikte oyun oynama, çocuğun sözel ve motor becerilerinin gelişimini desteklemesinin yanısıra, sosyal yaşamla ilgili bazı beceri ve davranış örneklerinin kolaylıkla öğrenileceği ve çeşitli deneyimlerin geçirilebileceği bir ortamı da sağlamaktadır (Rubin, Fein, Vanderberg, 1983).

Okul öncesi dönemde ise çocukların yaşlılarıyla etkileşimi artmakta ve

olumlu sosyal davranışları olumsuzlardan daha sık ortaya çıkmaktadır. Bu dönemde yaşlılarıyla oyun sırasında, çocukların davranışlarını değerlendiren çalışma sonuçları; özellikle gülme ve gülümseme sıklığı, yaşlılarıyla birlikte oynama, paylaşma ve işbirliği içindeki hareketlerin bu dönemde arttığını göstermektedir. Diğer bir deyişle; sözel akıcılık, simgesel düşünce, hayal gücü gibi zihinsel yeteneklerin yaşa bağlı olarak gelişmesi, oyun becerilerindeki değişimlere aracı olmaktadır.

Howes ve Rubin (1983), oyun davranışlarının yaşın yanısıra birçok değişkene bağlı olduğunu ve çevrenin etkisi, yaşlılarla olan daha önceki deneyimler, sosyoekonomik düzey, çocuğun ve oyun arkadaşlarının cinsiyetinin çocuğun oyun davranışının düzey ve türünü etkilediğini belirtmektedirler (Schopler, 1986).

Otistik çocukların bilişsel ve algısal alanlardaki yetersizlikleri sonucunda anlama, ilişki kurma, problem çözme ve iletişim alanlarında sınırlı yeteneklere sahip oldukları bilinmektedir (Cohen, 1987). Genellikle otistik çocukların göze çarpan diğer özelliklerinden biri de, sosyal gelişimlerdeki yetersizliktir. Kanner 1943'te sosyal yetersizliği, otizmin en önemli belirtisi olarak değerlendirmiştir (Lewis, 1987). Otistik çocukların sosyal özellikleri; fiziksel temastan kaçınmaları, özellikle yaşamlarının ilk yıllarında karşılıklı göz kontağı kurmamaları, kendi-

lerine gülümsendiği zaman gülümsemeye karşılık vermemeleri, insanlara karşı ilgisiz kalmaları, sosyal kuralları anlamada ve oyun becerisinde yetersiz olmaları şeklinde belirlenmektedir (Schopler, 1986).

Birçok otistik çocukta görülen yetersiz oyun becerisi, genellikle sosyal becerilerin ve yaratıcılığın eksikliğinden ortaya çıkmaktadır. Strain ve Looke (1976)'un belirttiği gibi, otistik çocukların yaşlılarıyla çok seyrek etkileşime girmeleri de bu çocukların uygun sosyal becerileri ve tek başına ya da yaşlılarıyla birlikte oyun oynama davranışlarını kazanmalarını sınırlandırmaktadır (Wulff, 1985).

Otistik çocuklarda oyun becerileri ile ilgili yapılan araştırmalar çok yaygın değildir. Bunun nedeni; 1960'lı yılların ortalarına kadar otizm alanında araştırmacıların, sık sık otistik ve şizofrenik vakaları bir arada toplamış olmalarıdır. Ancak son yıllarda yapılan çalışmalarda, bu iki tanı grubu birbirinden bağımsız düşünülerek tek tek incelenmeye başlanmıştır.

Otistik çocukların oyun ve oyuncak ile oynamalarının değerlendirilmesine yönelik yapılan gözlemler; genelde bu çocukların bir oyuncak ile amaca uygun oynamadıklarını ve oyuncuğu döndürme, yuvarlama, atma ya da elinde tutma gibi amaçsız olarak kullandıklarını ortaya koymaktadır. Çoğu otistik çocuk, saatlerce bıkmaksızın su ve kum ile oynayabilir, çamaşır makinesinde dönen çamaşırını ya da pikapta dönen plağın hareketlerini izleyebilir. Tekerlekli bir nesneyi örneğin; bir oyuncak kamyonu normal pozisyonda sürmek yerine yan yatırıp tekerleklerini döndürme davranışı gösterebilirler. Otistik çocuklara göre oyuncak bir tren, gerçek bir

trenin yerine geçememektedir. Tren yalnızca soğuk, sert, ağır bir nesnedir, metalik tadı vardır ve sallandığında ses çıkarır, tekerlekleri döndürüldüğünde ise farklı şekiller oluşturmaktadır (Wing, 1989). Bu çocuklar çevrelerindeki tüm nesnelere incelemekte, ancak nesnelere kullanılarak oyun oynama söz konusu olduğunda yetersiz kalmaktadırlar. Çoğu otistik çocuk, sıklıkla trambolinde zıplamak, kaydıraftan kaymak gibi bir hareketin sürekli tekrar edilmesi şeklinde olan oyunları tercih etmektedirler (Wing, 1981).

Tilton ve Ottinger (1964), otistik çocukları diğer gruplarla sistematik olarak karşılaştıran ilk araştırmacılarıdır. Oyun konusunu, "oyuncak kullanımı" ve "oyuncak ile oyun oynama kapasiteleri" olmak üzere iki açıdan incelemişlerdir. Yapıkları çalışmada 5 yaş civarında normal, zihinsel özürü ve otistik çocuklar araştırmacının deneklerini oluşturmuştur. Bu çalışma; otistik çocukların oynadıkları oyunların sürekli olarak aynı şekilde, stereotipik olduğunu göstermiştir. Çalışma sonucunda elde edilen veriler; normal çocukların % 100'ünün, zihinsel özürü çocukların % 83'ünün, otistik çocukların ise % 38'den azının oyuncaklar ile oynamayı tercih ettiklerini belirtmektedir.

Oyun etkinliklerinin en öncemlisi sembolik oyundur. Sembolik oyun, büyük oranda zihinde yer almakta ve çok az oyun materyali gerektirmektedir. Çocuklar hayal güçlerini ve yaratıcılıklarını kullanarak çeşitli nesnelere sembolik olarak kullanabilmektedirler. Örneğin; sandalyelerden "otobüsler" ve ters çevrilmiş masalardan da "gemiler" yaparak

çeşitli oyunlar oynayabilmektedirler. Oysa otistik çocuklarda hayal gücünü kullanma, yaratıcılık ve taklit becerilerindeki yetersizlik nedeniyle bu tür oyunlar gözlenmemektedir (Thomas, 1987).

Ungerer ve Sigman (1981)'in otistik çocuklarda sembolik oyunun gelişimi ile ilgili yaptıkları bir çalışma bize çocukların sembolik oyunlarda önemli ölçüde yetersiz olduklarını göstermektedir. Aynı zamanda bu çalışmada, otistik çocukların oyuncak ile oynama davranışlarının oyuncak ağzına alma, bir yere vurma ya da nesneleri bir yere yığma gibi davranışlarla sınırlı olduğu gözlenmiştir (Wulff, 1985).

Karşılaştırmalı bir başka çalışmada ise, 5-14 yaşları arasındaki otistik ve zihinsel özürü çocukların oyun davranışlarını, sembolik, stereotipik ve yalama, döndürme gibi oyuncakları amaçsız kullanmaya yönelik sembolik olmayan oyun olmak üzere üç grupta incelemişlerdir. Çalışma sonucunda, zihinsel özürü grubun % 2'si stereotipik oyunlara yönelmiş, % 87'si sembolik oyun oynamış, % 11'i ise sembolik olmayan oyunlar sergilemiştir. Otistik çocukların ise % 33'ü stereotipik oyun oynarken, % 67'si sembolik olmayan oyunlar oynamış ve otistik gruptan hiçbirinin sembolik oyun oynamadıkları gözlenmiştir (Wulff, 1985).

Otistik çocuklarda yetersiz olan bu oyun becerilerinin geliştirilmesi için; onlara uygun oyuncaklar ile oynama fırsatı verilmelidir. Ancak amaca yönelik olarak seçilen eğitsel oyuncakların serbest oyun ortamında kullanılırken bile yapılandırılmış olmalarına dikkat edilmelidir. İç

içe giren kutular ve bulyap türü oyuncaklar çok önemli oyun-öğretim malzemelelerindenidir. Bunlar özellikle küçük yaştaki çocukların çok hoşlandığı materyallerdir.

Otistik çocukların hayal güçlerini kullanmalarına yönelik çok çeşitli materyaller sağlanmalı ve bunların nasıl kullanılacağı öğretilmelidir. Örneğin; çocuk yalnızca kasların hareketi için parktaki merdivene tırmanmamalı, bu etkinliği, bir engeli aşmak için ya da bir oyunun parçası olarak değerlendirebilmelidir. Otistik çocuklara bir oyun parkında bulunabilecek tüm araçlar sağlanmalıdır. Çünkü bunlar hem kas hareketlerini hem de hayali oyunu geliştiren araçlardır. Oyun alanı yalnızca çocukların eğlendikleri bir yer olarak görülmemelidir. Çocuğun paylaşma, sıra bekleme ya da diğer çocuklarla birlikte oynama gibi becerileri de bu ortamda desteklenmelidir. Bir kovalamaca oyununda bile, iki otistik çocuğu birlikte oynarken görmek, bu çocukların kendi dünyaları dışına bir pencere açtıkları ve bir ilişkinin temelini attıkları anlamına gelmektedir (Thomas, 1987).

Otistik çocukların yetersiz oldukları bilinen sembolik oyun için ise, öncelikle taklit etme becerileri geliştirilmeli, çocuklara oyuna dönüşürebilecekleri normal günlük yaşantılar sunulmalıdır. Eğer çocuk gerçek bir yaşantıyı oyuna dönüştürmeyi bilmiyorsa, ondan örneğin, bakkalcılık oynamasının beklenmesi hatalıdır. Buna benzer olarak, bir çöpçünün çöp kovalarını boşaltmasını daha önceden hiç görmemiş, bu rolü oynaması için birini izleyerek model almamış bir çocuktan çöpçü rolünü oynamasını beklemek de hatalı olacaktır.

Oyuncak bebekler çok geleneksel oyuncaklardır. Ama hayali oyuna katkıları çok büyüktür. Sembolik oyunun içinde yer alan hayali oyun yine otistik çocukların pek kolay giremedikleri bir oyun türüdür ve bu oyuncaklarla anlamlı oynamayı öğrenmelerinin tek yolu, bunlarla oynayan diğer çocukların oyunlarına katılmaları ve onları model alarak anlamlı oynamayı öğrenmeleridir. Eğer bir otistik çocuğa oynaması için fırsat verilir, nasıl oynayacağı gösterilir ve buna özendirilirse bu beceriyi kazanma olasılığı artacaktır (Thomas, 1987).

Otizm tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de henüz çok yeni bir çalışma alanıdır. Otistik çocuklara yardımcı olabilmek için erken teşhislerinden, tedavilerine ve eğitimlerine kadar her alanda yapılacak yeni çalışmalara gereksinim vardır. Uzun yıllardır otistik çocukların tedavisinde kullanılan oyun terapisine ışık tutmak amacıyla bu çocukların oyun oynama ve oyuncak ile ilişkilerini geliştirmelerine yönelik çalışmalar yapılmasının çocuk ve aileyi yönlendirmede hem terapistlere hem de eğitimcilere yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

1. Cohen, J. D., Donnellan, M. A., Paul, R., (1987). *Handbook of autism and pervasive developmental disorders*. Maryland: A Wiley Publication.
2. Rae, G., Cohen. S. (1987). *Growing up with children*. Canada: The Dryden Press.
3. Lewis, V. (1987). *Development and handicap*. Great Britain: Basil Blackwell Inc.
4. Rubin, K.H., Fein, G.G, Vanderbeg, B. (1983). "play" Mussen P.H. (Ed.). *Handbook of child Psychology*. (79-86). New York: Willey.
5. Schopler, E., Mesibov, B. (1986). *Social behavior in autism*. New York: Plenum Press.
6. Tilton, J., Ottinger, D. (1964). "Comparison of the toy play behavior of autistic, retarded and normal children. *Psychological Reports*, 15, 967 - 975.
7. Thomas, K. (1987). *Learning through play*. Autistic children: Collection of Papers: London: National Autistic Society.
8. Wing, L. (1981). *Autistic Children: A guide for parents*. London: Constable and Co. Ltd.
9. Wulff, B.S. (1985). The symbolic and object play of children with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*. 15, 2, 139 - 147.